

Trendy v zaměstnanosti a nezaměstnanosti v ČR

Zaměstnanost, nezaměstnanost a ekonomická neaktivita – to jsou základní statistické ukazatele, které poskytují v určitém čase, přehled o situaci na trhu práce. Následná analýza přináší bližší popis, naznačuje trendy a je srovnáním 3. čtvrtletí 2009 s tímto obdobím roku 2010.

Trh práce v České republice se obecně popisuje základními statistickými ukazateli zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické neaktivity. Takto definované statistické údaje odpovídají určitému stavu k určitému datu či se mohou výsledné údaje vztahovat k určitému časovému intervalu. Ve výběrovém šetření pracovních sil (VŠPS) lze zkonstruovat například míru zaměstnanosti jako podíl počtu zaměstnaných osob k celkovému počtu obyvatelstva podle věku, pohlaví, kraje České republiky atd. Výsledné údaje pak dávají základní přehled o situaci na trhu práce. Limitem stavových statistických údajů je nemožnost najít právě detailní příčiny změn na trhu práce, neboť neznáme vzájemné interakce mezi jeho jednotlivými složkami. Nevíme, zda byl

například vzestup počtu zaměstnaných osob způsoben faktem, že práci si našly osoby dosud ekonomicky neaktivní, nebo osoby nezaměstnané, protože neznáme jednotlivé změny v čase například těmito kategoriemi.

Analýza trhu práce

Trh práce byl během roku 2009 a 2010 často ovlivněn zcela protichůdnými trendy: v roce 2009 poklesem výkonnosti ekonomiky a naopak začátkem roku 2010,

zvláště pak ve 2. čtvrtletí roku 2010, docházelo ke zlepšení základních ukazatelů úrovně zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Negativní trendy na trhu práce vedly k tomu, že do konce roku 2009 přecházel vyšší počet osob z kategorie

Metodika šetření

Ve VŠPS pracujeme s dotazníkem, který umožňuje získávat data o osobách v pěti po sobě jdoucích čtvrtletích. Na základě takto získaných dat můžeme sestavit životní dráhy jednotlivých osob v délce jednoho roku. Takto definované životní dráhy jednotlivých osob jsou základem pro longitudinální studie, které vycházejí právě ze sledování změn u jednotlivých osob v čase. Jednotlivé životní dráhy je samozřejmě nutné zařazovat do určitých kategorií a generalizovat tím jednotlivé přesuny na trhu práce.

VŠPS probíhá na území České republiky kontinuálně, vyhodnocení výsledků se provádí v jednotlivých kalendářních čtvrtletích. Podkladem pro tuto analýzu jsou data mezi 3. čtvrtletím 2009 a 3. čtvrtletím 2010. Ve výběru jsou osoby, které kontinuálně odpovídaly na otázky VŠPS po všech těchto pět čtvrtletí. Velikost takto definovaného výběrového

souboru je 10 785 osob a přibližně odpovídá pětině celkového čtvrtletního výběrového souboru VŠPS. Pro potřebu analýzy trhu práce je nutné dále vymezit osoby, které po celé sledované období byly starší 15 let (9 305 osob).

Základním ukazatelem sledujícím základní změny na trhu práce je zcela určitě ekonomický status, ze kterého se odvozují základní statistické ukazatele jako míra nezaměstnanosti, zaměstnanosti, ekonomické aktivity či naopak ekonomické neaktivity. Dále lze charakterizovat trh práce podle základních odvětví národního hospodářství (zemědělství, průmysl, služby), postavení v zaměstnání (sebezaměstnaní versus zaměstnanci) a využívání flexibilních úvazků (smlouvy na dobu určitou či neurčitou, částečné versus plné úvazky).

Přechody na trhu práce podle ekonomického statusu obyvatelstva ve věku 15 let více let mezi 3. čtvrtletím 2009 a 3. čtvrtletím 2010 (tis. osob)

Ekonomický status	Q3 2009/ Q4 2009	Q4 2009/ Q1 2010	Q1 2010/ Q2 2010	Q2 2010/ Q3 2010
Zaměstnaný → Zaměstnaný	4 698,5	4 670,7	4 693,3	4 731,0
Zaměstnaný → Nezaměstnaný	44,8	59,1	34,3	44,0
Zaměstnaný → Ekonomicky neakt.	63,5	86,2	41,6	47,9
Nezaměstnaný → Zaměstnaný	64,3	65,8	86,1	46,6
Nezaměstnaný → Nezaměstnaný	315,6	290,6	274,1	252,8
Nezaměstnaný → Ekonomicky neakt.	24,2	23,0	24,2	24,1
Ekonomicky neakt. → Zaměstnaný	53,2	32,7	43,5	61,2
Ekonomicky neakt. → Nezaměstnaný	18,9	34,9	15,1	42,9
Ekonomicky neakt. → Ekonomicky neakt.	3 493,0	3 513,2	3 563,8	3 525,4

Zdroj: ČSÚ-VŠPS

osob zaměstnaných do kategorie nezaměstnaných, než tomu bylo naopak. Přelom roku 2009 a 2010 se navíc vyznačoval odchodem významného počtu zaměstnaných osob do ekonomické neaktivity, přičemž tento úbytek nebyl zcela kompenzován opačným přesunem z kategorie ekonomicky neaktiv-

ních osob do kategorie osob zaměstnaných. Nejvýznamnější byl odliv ze sekundárního sektoru a ze sektoru zaměstnanců. Pokles výkonnosti ekonomiky se i na konci roku 2009 projevil především propuštěním osob s flexibilním úvazkem, respektive osob pracujících na částečný úvazek a osob pracujících

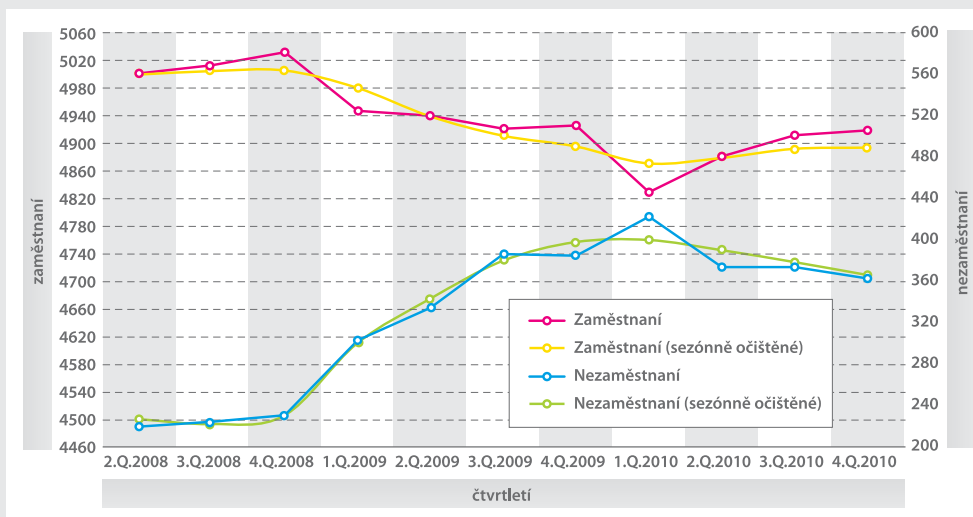
na dobu určitou. Vysokou stabilitu si po celé sledované období udržely osoby v postavení podnikatelů, kdy po celé sledované období zcela nepatrný počet podnikatelů se stal zaměstnanci, či se stali osobami bez zaměstnání.

Celkový vzestup počtu zaměstnaných osob v roce 2010 byl zapří-

činěn významným nárůstem počtu dříve nezaměstnaných osob, které si mezi 1. a 2. čtvrtletím roku 2010 našly práci. K relativnímu zlepšení podmínek na trhu práce přispěl významně především sekundární sektor, což se projevilo na nízkém počtu osob, které ztratily zaměstnání v průmyslu mezi 1. a 2. čtvrtletím roku 2010. Dále se zlepšení podmínek projevilo i na rozšíření flexibilních pracovních úvazků právě v době sezónních prací. Bohužel přelom 2. a 3. čtvrtletí roku 2010 již ukazoval zastavení příznivých trendů na trhu práce a dle posledních statistik (např. míra registrované nezaměstnanosti v prosinci roku 2010) je možné, že negativní tendence z roku 2009 se projeví na trhu práce opětovně začátkem roku 2011.

Ondřej Nývlt
odbor statistiky trhu práce
a rovných příležitostí

Zaměstnaní, nezaměstnaní (absolutně, v tis. osob)

Přes mírné zlepšení situace na trhu práce v průběhu minulého roku byl celkový počet osob s jediným (hlavním) zaměstnáním ve 4. čtvrtletí 2010 o 115 tis. osob nižší než

ve stejném období v roce 2008. Za dva roky se snížil především počet zaměstnanců o 185 tis., poklesl i počet zaměstnavatelů a pomáhajících rodinných příslušníků. Výrazně

však v tomto období vzrostl počet podnikatelů bez zaměstnanců, a to více než o 81 tis. Podíl pracujících na vlastní účet tak vzrostl z 11,8 % ve 4. čtvrtletí 2008 až na 13,7 %

v posledním čtvrtletí minulého roku. Vysoký počet podnikatelů bez zaměstnanců je hlavním důvodem skutečnosti, že Česká republika patří mezi šest zemí EU s nejvyšším podílem podnikatelské sféry na celkové zaměstnanosti.

Opačně se vyvíjela nezaměstnanost. Počet nezaměstnaných vymezených podle metodiky ILO se v minulém roce sice snížil, v porovnání se situací před dvěma roky však byl o 132 tis. osob vyšší. Negativní je zejména skutečnost, že se stále zvyšuje počet dlouhodobě nezaměstnaných a jejich podíl na celkové nezaměstnanosti činil 44 %.

Ing. Marta Petráňová
oddělení pracovních sil,
migrace a rovných příležitostí

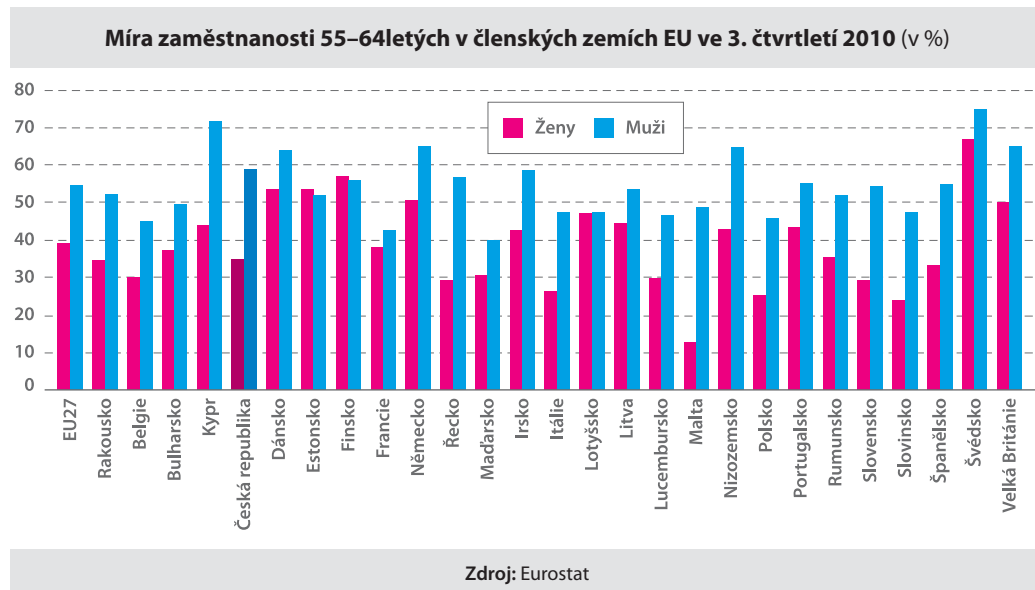
Zaměstnanost v ČR a EU

Cíle a priority pro dosažení míry zaměstnanosti v zemích EU se pro období 2011 až 2020 mění. Vstupuje v platnost nová strategie Evropa 2020, která si mimo jiné klade za cíl zvýšení míry zaměstnanosti pro věkovou skupinu 20–64 let. Jak se dařilo naplňovat dosavadní kritéria podle lisabonské strategie do roku 2010?

Na zasedáních Evropské rady v Lisabonu v roce 2000 a ve Stockholmu v roce 2001 byly stanoveny konkrétní cíle a priority pro dosažení míry zaměstnanosti v zemích EU do roku 2010. Míra zaměstnanosti osob ve věku 15–64 let měla dosáhnout alespoň 70 %, míra zaměstnanosti žen nejméně 60 %. A míra zaměstnanosti starších osob (která se zaměřuje na tzv. celoživotní přístup k práci) ve věku 55–64 let měla splňovat alespoň 50 %.

Česká republika stále náleží mezi země s mírně nadprůměrnou intenzitou zaměstnanosti v produktivním věku 15–64 let. Podle posledních údajů zveřejněných Eurostatem za 3. čtvrtletí 2010 převyšovala průměr za EU27 o 0,8 p. b. Přitom však míra zaměstnanosti žen byla v naší republice nižší než průměr za všechny členské země EU, naopak míra zaměstnanosti mužů byla značně vyšší. Diference jsou velké, na jedné straně byla vysoká míra zaměstnanosti v severovýchodních zemích a v Nizozemsku, ve kterém dosáhla ve 3. čtvrtletí loňského roku 74,9 %. Na druhé straně v některých zemích byla hluboko pod hranicí 60 %, když např. v Maďarsku činila ve 3. čtvrtletí loňského roku pouhých 56,0 %. V porovnání se sousedy mělo vyšší míru zaměstnanosti dlouhodobě Rakousko i Německo (především ženy), míra zaměstnanosti v Polsku a na Slovensku byla pak nižší.

Lisabonská strategie se zaměřovala na zvýšení zaměstnanosti i ve vyšším věku. V míře zaměstnanosti 55–64letých osob však byla diference ještě větší než v mladších skupi-

nách produktivního věku. V Polsku a Maďarsku se pohybovala nad úrovní 30 %. Naopak 9 zemí požadovanou padesátiprocentní hranici překročilo, mezi nimi severní státy. Pokud jde o ČR, míra zaměstnanosti této desetileté věkové skupiny se pohybovala zatím pod požadovanou hranicí (46,5 %).

Změny na trhu práce

Údaje o míře zaměstnanosti demonstují změny, ke kterým v Evropě došlo na trhu práce. Ve většině zemí se za poslední více než rok snížil podíl zaměstnaných na celkovém objemu obyvatelstva v produktivním věku. Za EU27 se míra zaměstnanosti 15–64letých meziročně snížila o 0,2 procentního bodu. Dvoupocentní a větší propad zaměstnanosti zaznamenalo 5 zemí, lze ale konstatovat, že se situace na trhu práce oproti prvnímu půlroku 2010 zlepšila. V ČR

zaznamenáváme dokonce mírný meziroční přírůstek zaměstnanosti způsobený nárůstem zaměstnanosti u mužů o 0,6 p. b.

Meziroční pokles celkové zaměstnanosti se však neprojevil ve všech skupinách produktivního věku. Míra zaměstnanosti starších pracovníků se celkově v průměru za země EU27 meziročně zvýšila o 0,5 %. Pokles zaměstnanosti mužů o 0,2 p. b. byl vyvážen výraznějším nárůstem zaměstnanosti žen. V celé desetileté skupině 55–64letých dosáhla míra zaměstnanosti 46,6 %. Naše republika však patří mezi země, ve kterých se podíl pracujících ve věku 55–64 let zvýšil jak u mužů, tak u žen, a to ve stejné proporcii o 0,1 p. b.

Nezaměstnanost

Obecná míra nezaměstnanosti byla ve 3. čtvrtletí v ČR stále nižší než průměrná míra za všechny země

EU, když při relativně nízké míře nezaměstnanosti mužů je v ČR pod průměrem i míra nezaměstnanosti žen. Nejnižší míra nezaměstnanosti byla v Nizozemsku a Lucembursku, ze sousedních států byla nízká v Rakousku. Na druhé straně byla výrazně vyšší na Slovensku, vyšší byla i v Polsku.

Kritická je situace zejména v baltských zemích a Španělsku, tedy v zemích, kde dlouhodobě klesala úhrnná míra zaměstnanosti (podíl počtu pracujících na celkové populaci v produktivním věku jednotlivých zemí).

Ve 3. čtvrtletí loňského roku dosáhla míra nezaměstnanosti v kategorii 15–64letých žen až 9,5 % a byla nepatrně vyšší než míra nezaměstnanosti 15–64letých mužů (9,3 %). Míru nezaměstnanosti za jednotlivá pohlaví ovlivňuje počet ekonomicky neaktivních, kterých je obvykle mezi ženami více. Meziročně míra nezaměstna-

nosti ve většině zemí EU vzrostla, Česká republika však patří mezi 8 zemí, kde se míra nezaměstnanosti meziročně snížila.

Při všeobecném růstu nezaměstnanosti se zhoršil i další strukturální ukazatel Eurostatu, podíl dlouhodobě nezaměstnaných (1 rok a déle) na celkové nezaměstnanosti. Za úhrn členských zemí se zvýšil meziročně až o 7,3 procentního bodu na 40,9 %. Česká republika patří mezi země, ve kterých se podíl dlouhodobě nezaměstnaných ve všech sledovaných kategoriích zvýšil více než průměr všech členských států EU.

Příčiny tohoto vývoje jsou zřejmé – v důsledku propouštění pracovníků v druhé polovině roku 2009 si určitá část nezaměstnaných doposud nenašla práci, a přešla z krátkodobé do dlouhodobé nezaměstnanosti a dále je to přetrvávající problém části mladých, kteří po ukončení vzdělání těžko hledají uplatnění na trhu práce a délka jejich nezaměstnanosti přesáhla 1 rok.

Nová strategie Evropa 2020

Jak již bylo v úvodu zmíněno, lisabonská strategie zaměstnanosti stanovovala cíle a priority pro období do konce roku 2010. Od roku 2011 vstupuje v platnost nová strategie Evropa 2020, která z pohledu trhu práce má v horizontu další dekády za cíl zvýšení míry zaměstnanosti

v kategorii 20–64 let na 75 %, zvýšení počtu vysokoškolsky vzdělaných lidí ve věku 30–34 let nejméně na 40 % a snížení počtu žáků předčasně opouštějících vzdělávací systém na úroveň pod 10 %. Tyto ukazatele budou proto pravidelně sledovány a budou zahrnuty do mezinárodního srovnání.

Věkovou skupinu 20–64 let lze z pohledu zaměstnanosti a mezinárodního srovnání charakterizovat stejně jako skupinu 15–64 let. Pro Českou republiku platí, že celková zaměstnanost osob ve věku 20–64 let mírně převyšovala evropský průměr, zatímco zaměstnanost žen byla pod průměrem. Lze také konstatovat, že nové kritérium splňuje v současnosti celkem 6 zemí – Rakousko, Kypr, Dánsko, Německo, Nizozemsko a Švédsko, které je s podílem 79,7 % na prvním místě.

Studenty a žáky předčasně opouštějícím vzdělávací systém lze definovat následovně. Jedná se o osoby ve věku 18–24 let s nejvyšším dosaženým vzděláním odpovídající stupni ISCED 0, 1, 2 nebo 3c (nejvýše dosažené střední vzdělání bez maturity), kteří se dále nevzdělávají. K dispozici jsou údaje za rok 2009, kdy Česká republika patřila mezi země s nejnižším podílem osob předčasně opouštějících vzdělávací systém.

Podíl vysokoškolsky vzdělaných osob ve věku 30–34 let nelze hodnotit už tak pozitivně. Česká republika s dosaženým podílem

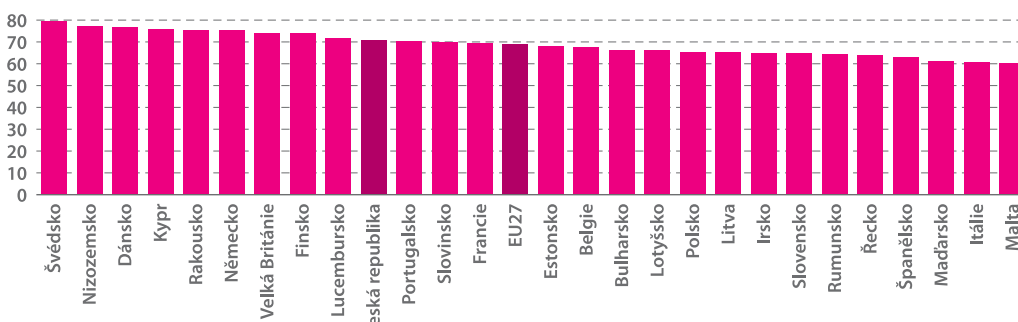
Podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí ve věku 30–34 let roku 2009 (v %)			
Země	Vysokoškolské vzdělání (ISCED 5,6)		
	celkem	muži	ženy
Rumunsko	16,8	15,2	18,5
Česká republika	17,5	16,4	18,7
Slovensko	17,6	15,5	19,8
Itálie	19,0	15,0	23,0
Malta	21,1	19,6	22,7
Portugalsko	21,1	17,5	24,8
Rakousko	23,5	23,0	24,0
Maďarsko	23,9	19,0	28,8
Řecko	26,5	24,0	29,1
Bulharsko	27,9	20,4	35,6
Německo	29,4	29,6	29,2
Lotyšsko	30,1	20,0	40,5
Slovinsko	31,6	24,6	39,3
EU27	32,3	28,9	35,7
Polsko	32,8	27,3	38,4
Estono	35,9	29,8	41,9
Španělsko	39,4	34,3	44,9
Nizozemsko	40,5	38,4	42,6
Litva	40,6	32,9	48,5
Spojené království	41,5	40,7	42,3
Belgie	42,0	36,4	47,7
Francie	43,3	39,1	47,5
Švédsko	43,9	38,0	50,0
Kypr	44,7	40,2	49,3
Finsko	45,9	36,6	55,5
Lucembursko	46,6	48,4	44,9
Dánsko	48,1	41,8	54,4
Irsko	49,0	43,0	54,8

Zdroj: Eurostat

17,5 % je na předposledním místě v rámci sledované skupiny zemí. Poslední je Rumunsko s podílem

16,8 %. Pokud se ale podíváme na účast v terciárním vzdělávání věkové skupiny 20–24 let, postavení České republiky bylo v roce 2008 výrazně lepší, podíl byl 31,3 % (rok 2009 zatím není k dispozici). Lze proto předpokládat, že se ve sledovaném období do konce roku 2020 situace v naší zemi změní a přiblíží se k požadované hranici. Tradičně vysoký podíl osob s vysokoškolským vzděláním přibližující se hranici 50 % mají severské země a Irsko.

Míra zaměstnanosti 20–64letých v členských zemích EU ve 3. čtvrtletí 2010 (v %)

Zdroj: Eurostat

Ing. Lukáš Savko
oddělení pracovních sil,
migrace a rovných příležitostí